

Zagrożenia bezpieczeństwa w publicznej przestrzeni

Security threats in public space

Słowa kluczowe: przestępczość, przestrzeń publiczna.

Key words: crime, public space.

Abstract. The main task to improve all citizens life is currently creating an open society and life environment, open and useful for everyone. Minor criminality shows important social problem, which is taking more drastic forms. The article puts a spotlight on effects of criminality, not only for entity, but also as a threat for a public space.

Wstęp. Przystępczość była od zawsze i nigdy nie udało jej się zwalczyć. Jest ona zdeterminowana cywilizacyjnie, a walka z nią to również zmiana tych czynników cywilizacyjnych, które bezpośrednio mają wpływ na jej wzrost, np. ubóstwo, bezrobocie. Reakcje społeczne na przestępczość są różne. Duża część społeczeństwa jest przekonana, iż walka z przestępczością należy wyłącznie do państwa, konsekwentnie domaga się skutecznego działania policji, sprawnej prokuratury i sądów. Dostrzegając jednak bezskuteczność wysiłków tych organów, wskazuje na metodę zaostrzenia represji karnej¹. To przyczynia się do poczucia zagubienia i nienadążania z procesami adaptacyjnymi². Analizując przestępczość w perspektywie bezpieczeństwa publicznego, nie można pominąć kwestii podmiotu, który powoduje to zagrożenie. Szeroko pojmowana przestępczość dotyczy człowieka, otaczające go środowisko i stanowi poważne zagrożenie dla ładu społecznego oraz bezpieczeństwa publicznego. Nie można rozgraniczyć bezpieczeństwa od obszaru zagrożeń. Pojęcie zagrożenia jest antonimem bezpieczeństwa a pojęcia te pozostają ze sobą w ścisłym związku i nie należy ich rozpatrywać oddzielnie³.

Niniejszy artykuł jest próbą wskazania na zagrożenia płynące z przestępczości w publicznej przestrzeni.

¹ J. Czapska, J. Widacki, *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, Wyd. ISP, Warszawa 2000, s. 9.

² J. Maciejewski, *Niektóre aspekty bezpieczeństwa narodowego w ujęciu socjologicznym*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka. Konteksty i dylematy*, (red.) M. Rybakowski, Wyd. UZ, Zielona Góra 2007, s. 67.

³ D. Zbroszczyk, *Analysis of threats in the Masovian police district in the years 2016–2017*, Ostrava 2017.

Przestrzenne uwarunkowanie przestępczością. Występowanie przestępczości jest nie tylko przyczyną zagrożenia poczucia bezpieczeństwa mieszkańców, ale również rodzi strach, może wywołać „atmosferę przyzwolenia i bezkarności”, co sprzyja właśnie intensywności przestępczości. Sytuacja taka jest niemal synonimem deklasacji materialnej i ekonomicznej przestrzeni publicznej.

W definiowaniu przestrzeni publicznej pojawiają się pojęcia wspólnoty, wolności i bezpieczeństwa. Można zatem założyć, że istnieje w niej związek wolności i bezpieczeństwa, jednakże warunek istnienia bezpiecznej przestrzeni publicznej związany jest zarówno z indywidualnym poczuciem bezpieczeństwa osobistego jak i z ogólnym porządkiem publicznym. Zygmunt Bauman w książce „Wspólnota” pisze: „będąc ludźmi, nie możemy się obejść bez wolności i bez bezpieczeństwa, ale jednego i drugiego nie możemy mieć jednocześnie w ilościach, które uznamy za w pełni zadowalające⁴. W każdym mieście istnieją zakątki i przestrzenie o swoistych walorach kulturowych, budzące emocje, skłaniające do refleksji. Są to przeważnie miejsca szczególnego zainteresowania mieszkańców i władz – często dzielnice centralne miast. Stanowią przestrzeń publiczną w tradycyjnym rozumieniu wraz z siecią ulic i placów, zbiorem ważnych budowli, pomników, zielenią miejską⁵.

Przestrzeń publiczna to taka, dla której przygotowane są programy poprawy bezpieczeństwa, wytyczne do kształtowania przestrzeni publicznych o wysokiej jakości oraz plany zrównoważonej mobilności miejskiej. Przestrzeń bezpieczna to nie tylko dobrze zagospodarowana przestrzeń, ale również taka, która sprzyja budowie kapitału społecznego. To także czynni i aktywni mieszkańcy, którzy tworzą sieć współpracy na rzecz bezpieczeństwa publicznego i poprawy jakości przestrzeni publicznej⁶.

Analizując przestępczość w przestrzeni publicznej należy wskazać na związki przyczynowo-skutkowe, jakie zachodzą pomiędzy warunkami środowiska zamieszkania i sposobami organizacji przestrzeni miasta a bezpieczeństwem przestrzeni publicznej i poziomem przestępczości. W otwartej przestrzeni publicznej na miejskich ulicach, parkach i placach częściej dochodzi do osobistych zagrożeń bezpośrednich związanych z wynaturzeniami ulicznej biedy, prostytutce, ataków chuligaństwa i przestępstw kryminalnych, a także do zagrożeń społecznych – ataków i napaści powodowanych przez sfrustrowane i agresywne grupy młodych ludzi. Przykładem takich zachowań są bójki pseudokibiców czy dewastacja mienia publicznego⁷. Cytując Bauma- na „tam na ulicy czyhają wszelkiego rodzaju niebezpieczeństwa, gdy wychodzimy musimy być czujni, uważać z kim rozmawiamy i kto z nami rozmawia w każdej chwili mieć się na baczności”. Należy podkreślić, że wszystkie zachowania przestępcze wynikają z interakcji zachodzących między osobami i bezpośrednim otoczeniem. Środowisko jest nie tylko biernym tłem dla zachodzących w nim zachowań, ale ma

⁴ Z. Bauman, *Wspólnota. W poszukiwaniu bezpieczeństwa w niepewnym świecie*, przeł. J. Margański, Wyd. Literackie, Kraków 2008, s. 11.

⁵ M. Dymnicka, *Przestrzeń publiczna a przemiany miasta*. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2013, s. 53

⁶ Jasiński, *Architektura w czasach terrorizmu. Miasto – przestrzeń publiczna – budynek*, Wyd. Wolters Kluwer, 2013, s. 151.

⁷ Tamże, s. 154.

również znaczenie inicjujące w powstawaniu zająć, wpływa także na przebieg zdarzeń. Ponadto rozkład przestępczości w czasie i przestrzeni nie jest przypadkowy, ponieważ zachowania przestępcze zależą od czynników sytuacyjnych, dystrybucja przestępczości związana musi być z przestrzennym rozkładem obszarów i środowisk kryminogennych⁸. Miejscem koncentracji celów działań przestępczych są także wnętrza pojazdów masowej miejskiej komunikacji publicznej oraz przystanki i dworce komunikacyjne. Nie wystarczy znać lokalizację miejsc koncentracji działań przestępczych. Trzeba również orientować się w czasowym harmonogramie funkcjonowania takich miejsc. Harmonogramy te mają kształt amplitudy innej dla każdego tego typu miejsca przyciągającego przestępców do centrum miasta: drobni przestępcy (kieszonkowcy), noc – włamywacze (szybsza ucieczka). Publiczna przestrzeń miejska dawniej filar społecznej integracji, dziś coraz częściej staje się areną przemocy, konfliktów i przestępczości. Zachowania te istniały od zawsze, ale obecnie są potęgowane przez wszechobecność środków masowego przekazu.

Zasadniczymi danymi o rozmiarach przestępczości są statystyki jako systemy sprawozdawczości, a mianowicie statystyka policyjna, statystyka prokuratorska, statystyka sądowa czy statystyka więzienna. Statystyki te nie odzwierciedlają wiernie stanu przestępczości, można z nich dowiedzieć się, jaka jest w ogólnych zarysach struktura przestępczości. Ukazują one, jakie przestępstwa dominują w ogólnym obrazie przestępczości, a które zajmują w niej niewiele miejsca, czy rośnie czy maleje liczba wykrywanych przestępstw. Społeczeństwo polskie informowane jest o przestępczości tzw. pospolitej, skierowanej przeciwko osobie (życiu i zdrowiu) lub mieniu (własności). Są to informacje niepełne, ponieważ znaczna część czynów będących przestępstwami nigdy nie jest ujawniana.

Zmiany w prawie w wyniku wejścia w życie ustawy z dnia 27 września 2013 roku o zmianie ustawy Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2013 r. poz. 1247, z późn. zm.) wprowadzone zostały uregulowania, które miały bezpośredni wpływ na liczbę przestępstw notowanych przez policję. Zmiana ta oznacza, że pewna liczba przypadków kradzieży oraz przestępstw uszkodzenia mienia (które ze względu na wartość strat dotychczas kwalifikowano jako przestępstwa z art. 278 k.k. i art. 288 k.k.) zgodnie z nowymi przepisami jest traktowana jako wykroczenia i nie jest wliczana do statystyk przestępstw. Analizując stan przestępczości, należy zwrócić uwagę na rozróżnienie przestępczości zarejestrowanej od przestępczości rzeczywistej. Jest bezsporne, że liczba przestępstw rzeczywistych nie będzie równa liczbie przestępstw rejestrowanych. Organy ścigania są informowane tylko o części popełnianych czynów, w związku z tym liczba przestępstw rzeczywistych jest znacznie wyższa od przestępstw zarejestrowanych. Poniższa tabela przedstawia wybrane dane statystyczne ujęcia rozmiarów przestępczości w Polsce w latach 2013–2016.

⁸ S. Mordwa, *Przestępczość i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*, Wyd. UŁ, Łódź 2013, s. 25.

Tabela 1. Przepęstwa ogółem w Polsce w latach 2013–2016

Rok	Przepęstwa stwierdzone	W tym nie-letni	% udział nieletnich	Przepęstwa wykryte	% wykrycia
2013	1 061 239	70 542	6,6%	720 510	67,0
2014	867 855	42 735	4,9%	573 824	65,2
2015	799 779	28 875	3,6%	524 380	64,7
2016	776 909	Brak danych		501 882	66,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Biuletynu statystycznego KGP.

Analizując przedstawione powyżej dane, dostrzegalny jest wyraźny trend spadkowy liczby stwierdzonych przez policję przepęstw. W 2016 roku policja stwierdziła ogółem 776 909 przepęstw, czyli jak dotąd najmniej.

Wskaźnik wykrycia przepęstw. Pojęcie przepęstwa nie jest równoważne z pojęciem czynu zabronionego. Przepęstwem jest tylko taki czyn zabroniony, który spełnia warunki poniższej definicji: „odpowiedzialności karnej podlega tylko ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia (art. 1&1 KK); „nie stanowi przepęstwa czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość jest znikoma (art. 1&2 KK)”; „nie popełnia przepęstwa czynu zabronionego, jeżeli nie można mu przypisać winy w czasie czynu (art. 1&3 KK)”.

Ponadto walor uzupełniający stanowi treść art. 115&1.1. KK, zgodnie z którym wymogiem jest, aby znamiona czynu zabronionego określała ustawa, a także treści zawarte w art. 7&1-3 KK, według których „przepęstwo jest zbrodnią lub występkiem”, o czym przesądza wysokość minimalnego zagrożenia kara pozbawienia wolności określona w ustawie⁹.

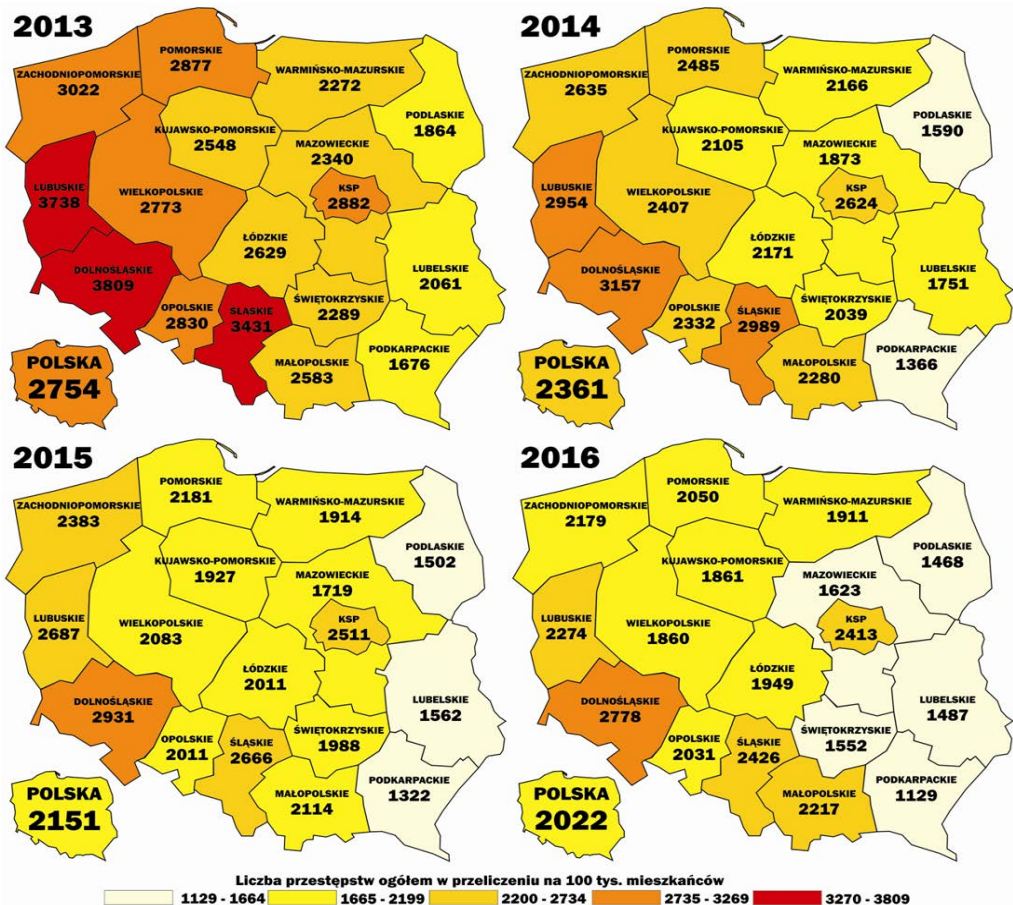
W świetle przepisów prawa KK należy przyjąć, że przepęstwem jest czyn człowieka (popełniony przez działanie lub zaniechanie) zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie tego czynu, zawiniony i szkodliwy społecznie w stopniu większym niż znikomy, wyczerpujący znamiona określone w ustawie karnej, według której jest on zbrodnią lub występkiem, o czym przesądza ustalona w niej granica zagrożenia karą pozbawienia wolności¹⁰. Istnieje także pojęcie czynu karalnego, definiowane jest jednak ono w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich. Istnieją różne kierunki działalności przepępczej nastawione na szybki i wysoki wskaźnik osiągnięcia zysków. Do takiego rodzaju przepęstw zaliczyć można np. przepępczość przeciwko mieniu (kradzieże), z użyciem przemocy (napady, porwania dla okupu), przepęstwa związane z nocnym życiem (prostyucja, sutenerstwo) czy przepępczość związana z handlem bronią lub narkotykami.

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997, Kodeks Karny, s. 1–2.

¹⁰ W. Fehler, J.J. Pietek, R. Podgórsańska, *Leksykon Bezpieczeństwa Wewnętrzznego*, Wyd. Minerva, Szczecin 2017, s. 495.

W 2016 roku wskaźnik wykrywalności ogólnej przestępstw wyniósł 67,8% i był wyższy od uzyskanego w roku 2015 o 1,9 punktu procentowego (65,9%).

Dane zawarte na mapach wskazują, iż w 2016 roku średnie zagrożenie przestępczością w Polsce w przeliczeniu na 100 tysięcy mieszkańców wyniosło 2022 i było najniższe w ostatnich latach. Ponadto zagrożenie to było najniższe we wschodniej i centralnej części kraju, wyłączając miasto stołeczne Warszawa i okoliczne powiaty. Wskaźnik ten zmniejszał się wraz z liczbą przestępstw stwierdzonych w Polsce ogółem w roku w 2013 i wynosił 2754, zaś w 2015 – 2151. Najwyższa jednak wartość wskaźnika zagrożenia przestępczością dostrzegalna jest w województwach zachodnich i na terenie działania Komendy Stołecznej Policji¹¹.

Rys. 1. Zagrożenia przestępczością ogółem w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców z podziałem na województwa

Źródło: Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku.

¹¹ Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku, s. 11.

Rozwój urbanizacji przyczynia się do wzrostu zachowań przestępczych, np. kradzieży i zachowań przemocowych. Pewne kategorie zachowań przestępczych (rozbój, włamanie, kradzieże samochodów) są charakterystyczne dla ośrodków wielkomiejskich i silnie w nich skoncentrowanych. Zatem odpowiednio kształtując przestrzeń, można bezpośrednio wpływać na środowisko, w jakim może zaistnieć przestępstwo, a pośrednio na sytuację celu lub ofiary oraz możliwości sprawcy¹². Warto nadmienić odmienny wpływ przestrzeni na różnorodne formy działalności przestępczej. Mała przestępczość pospolita jest względnie mocno uzależniona od rozwiązań przestrzennych, jeśli wpływają one na poziom społecznej kontroli przestrzeni. Działalność przestępców polega na bezpośredniej obserwacji terenu lub ofiary i opiera się na poszukiwaniu okazji (młodociani przestępcy). Taka działalność przestępcza (włamania, rozboje, kieszonkowcy) w największej mierze realizowana jest w przestrzeni publicznej lub prywatnej¹³. Można wskazać na kilka wyraźnych priorytetów „fachu” przestępczego. Po pierwsze przestępcy poszukują samotnych ofiar, czyli tam, gdzie przestrzenie są mało uczęszczane, odizolowane funkcjonalnie, przestrzennie i widokowo od innych, bardziej ruchliwych, po drugie złodzieje kieszonkowi preferują zatłoczone przestrzenie publiczne, wnętrza obiektów usługowych, środki transportu publicznego. Po trzecie złodzieje samochodów potrzebują przestrzeni o intensywnym ruchu, ponieważ w takich przestrzeniach znajduje się dużo samochodów, spośród których można dokonać wyboru celu przestępstwa i które tworzy sprzyjającą osłonę sprawcy w niewralgicznej sytuacji pokonywania zabezpieczeń. Włamywacze do mieszkań natomiast obserwują swój obiekt, aby wybrać odpowiedni moment na dokonanie rabunku. Częstym miejscem dostania się do wnętrza mieszkania są przestrzenie o sporadycznym wykorzystaniu i słabej kontroli społecznej. Usiłując zapobiegać przestępczości w przestrzeni publicznej, należy zadbać o kilka elementów i rozwiązań, aby wyeliminować lub ograniczyć zachowania przestępcze. Działania podnoszące poziom bezpieczeństwa będą odnosić się do miejsc obiektywnie niebezpiecznych lub miejsc, w których można zidentyfikować czynniki stanowiące ułatwienie do popełnienia przestępstwa. Przy podejmowaniu działań zaradczych nieodzowne jest zdiagnozowanie istniejącego stanu zagrożenia i ustalenie jego przyczyn. Z punktu widzenia podejmowania działań w kierunku sytuacyjnego przeciwdziałania zagrożeniom istotne jest ustalenie, czy przyczyny tkwią w samej przestrzeni, w miejscach lub przestrzeniach okolicznych czy też mają charakter inny niż sytuacyjny, np. społeczny¹⁴.

Odczucie malejącego komfortu i ograniczenia poczucia bezpieczeństwa jednostki w przestrzeni publicznej może zostać wywołane zachowaniami, które w naszej tradycji i kulturze nie są akceptowane w miejscach publicznych. Wyłamujące się z przyjętych konwencji zachowania i gesty, czynności fizjologiczne wykonywane na ulicach miast, spojrzenia mogą wywołać strach lub agresję.

¹² B. Czarnecki, W. Siemiński, *Kształtowanie się bezpiecznej przestrzeni publicznej*, Wyd. Difin, Warszawa 2004, s. 27.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże, s. 55.

Tabela 2. Skutki przestępczości pospolitej

Zagrożenia jednostkowe	Zagrożenia społeczne	Zagrożenia ekonomiczne
Lęk, strach, zagrożenie poczucia bezpieczeństwa, ambiwalencja (dot. zgłoszeń zachowań przestępczych)	Zakłócenie ładu, odmienny styl życia, naruszanie porządku i ładu społecznego	Suma korzyści z działalności przestępczej będzie wyższa od oczekiwanych kosztów i strat w przypadku wykrycia i skazania. Koszty zagrożeń bezpieczeństwa z powodu nadużywania alkoholu (wypadki drogowe, przestępstwa), nieprzestrzeżenie porządku publicznego (wandalizm), omijanie miejsc zagrożonych niebezpieczeństwem (z tytułu niedoszłych do skutku transakcji – brak obrotu towarem)
Wypadki pieszych, leczenie poszkodowanych (hospitalizacja)	Ciemna liczba przestępstw – przestępstwa niezarejestrowane, utrzymanie agend przeznaczonych do walki z przestępczością	Przemyt, nielegalny wyrób alkoholu (akcyza)
Psychiczne i moralne cierpienie ofiar	Wysokie koszty społeczne, (zniszczenie i uszkodzenie mienia) Zmiana np. środka transportu publicznego na prywatny (wymuszona reakcja na zagrożenie)	Starty pośrednie wynikające z przyszłych dochodów spowodowane inwalidztwem powstałym w efekcie czynu przestępczego czy zaniechania działalności gospodarczej
		Wycofywanie się lub upadek przedsiębiorców w obszarze zdegradowanym – spirala kryzysu
		Wydatki związane z systemem egzekucji prawa
		Wydatki nakierowane na zwiększenie bezpieczeństwa
		Wydatki ponoszone przez przestępców w związku z próbą uniknięcia przez nich lub złagodzenia kary (koszty adwokatów i prawników)

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie. W obszarze bezpieczeństwa publicznego dostrzega się konieczność współpracy poszczególnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo jak i prowadzenie przez nie takich oddziaływań, których główny cel stanowiłoby niwelowanie zagrożeń dla bezpieczeństwa obywateli oraz porządku publicznego.

Kwestia funkcjonowania systemu bezpieczeństwa obywateli i zapewnienie porządku publicznego na poziomie lokalnym uwarunkowane są jakością współpracy władz samorządowych, służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny oraz społeczności lokalnych. Za bezpośrednie zwalczanie przestępczości i walkę z podstawowymi zagrożeniami odpowiedzialne są powołane w tym kierunku odpowiednie służby, a przede wszystkim policja i Państwowa Straż Pożarna. Władze samorządowe mogą również skutecznie zapobiegać przestępczości i zagrożeniom, eliminując ich przyczyny, nieprawidłowe rozwiązania architektoniczne, a także utrudniać realizację niektórych przestępstw np. poprzez właściwe oświetlanie ulic. W celu zapewnienia skuteczności działań ww. organów państwa odpowiedzialnych za bezpieczeństwo obywateli niezbędna jest również współpraca z lokalnymi społecznościami i ich organizacjami¹⁵.

¹⁵ B. Hołyst, *Kryminologia*, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2016, s. 1129.

Zapobieganie przestępczości w ujęciu funkcjonalnym to działania na kilku płaszczyznach: administracyjnej, organizacyjno-informacyjnej i społecznej.

Ponadto zagadnienia prewencji kryminalnej można traktować w sensie podmiotowym w dwóch odmianach: realizowanej przez policję (pierwszoplanowe zapobieganie przestępstwom) i realizowanej przez samo społeczeństwo jedynie przy pomocy i współdziałaniu z policją¹⁶. Istotną kwestią istotną w walce z przestępczością jest włączenie się społeczeństwa do działań mających na celu zatrzymanie fali przestępczości. Ze względu na interdyscyplinarny charakter badań warto nawiązać współpracę z organami administracji rządowej i samorządowej, architektami i urbanistami. Współpraca miałaby na celu tworzenie „architektonicznych rozwiązań prewencyjnych” w zapobieganiu przestępczości¹⁷.

Bibliografia

1. Bauman Z., *Wspólnota. W poszukiwaniu bezpieczeństwa w niepewnym świecie*, przeł. J. Margański, Wyd. Literackie, Kraków 2008.
2. Czapska J., Widacki J., *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, Wyd. ISP, Warszawa 2000.
3. Czarnecki B., Siemiński W., *Kształtowanie się bezpiecznej przestrzeni publicznej*, Wyd. Difin, Warszawa 2004.
4. Dymnicka M., *Przestrzeń publiczna a przemiany miasta*. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 2013.
5. Fehler W., Pietek J.J., Podgórska R., *Leksykon Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, Wyd. Minerwa, Szczecin 2017.
6. Hołyst B., *Kryminologia*, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
7. Jasiński A., *Architektura w czasach terroryzmu. Miasto – przestrzeń publiczna – budynek*, Wyd. Wolters Kluwer, 2013.
8. Majer P., Misiuk A., *Policja a społeczeństwo*, Wyd. WSP, Szczytno 1997.
9. Maciejewski J., *Niektóre aspekty bezpieczeństwa narodowego w ujęciu socjologicznym*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka. Konteksty i dylematy*, (red.) M. Rybakowski, Wyd. UZ, Zielona Góra 2007.
10. Mordwa S., *Przestępczość i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*, Wyd. UŁ, Łódź 2013.
11. Zbrozczyk D., *Analysis of threats in the Masovian police district in the years 2016–2017*, Ostrava 2017.

dr hab. Stanislav KRIŽOVSKÝ

Wyższa Szkoła Zarządzania Bezpieczeństwem w Koszycach

dr hab. Andrzej URBANEK

Akademia Pomorska w Słupsku

dr Dorota ZBROSZCZYK

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu

¹⁶ P. Majer, A. Misiuk, *Policja a społeczeństwo*, Wyd. WSP, Szczytno 1997, s. 12.

¹⁷ Tamże.